

MÜASİR GEYİM DİZAYNININ YENİ İSTİQAMƏTLƏRİNDƏ MODA, EKOLOGİYA VƏ ƏTRAF MÜHİT AMİLLƏRİNİN TƏHLİLİ

Əliyev Şakir Rüstəm oğlu
Azərbaycan Texnologiya Universiteti
Yüngül sənaye mühəndisliyi və dizayn kafedrasının dosenti, t.f.d.
Email: shakiraliyev@atu.edu.az

Axundova Gülşən Fazil qızı
Azərbaycan Texnologiya Universiteti
Magistrant

UOT 677.52

<https://doi.org/10.30546/200309.2026.002.519>

XÜLASƏ

Bu tədqiqatda müasir geyim dizaynının inkişafında moda, ekoloji düşüncə və ətraf mühit amillərinin qarşılıqlı təsiri təhlil edilmişdir. Qloballaşma və sənayeləşmənin artması nəticəsində moda sənayesinin ətraf mühitə təsiri güclənmiş, bu isə ekoloji məsuliyyət anlayışının dizayn sahəsində aktuallaşmasına səbəb olmuşdur. Müasir dizaynerlər geyim istehsalında davamlılıq, təkrar emal, təbii və ekoloji təmiz materiallardan istifadə kimi prinsiplərə üstünlük verirlər.

Ekoloji moda yalnız estetik dəyərləri deyil, həm də sosial və ekoloji məsuliyyət prinsiplərini özündə birləşdirir. Bu yanaşma geyim dizaynında innovativ texnologiyalarının tətbiqini, istehlakçı davranışlarının dəyişməsinə və ekosistemin qorunmasına yönəlmiş yeni yaradıcı istiqamətlərin formalaşmasını təmin edir.

Açar sözlər: moda, geyim dizaynı, ekodizayn, ekoloji materiallar, ətraf mühit, estetik, davamlı inkişaf.

Giriş. XXI əsrdə qlobal iqtisadi və sosial dəyişikliklər, ekoloji böhranlar, istehlakçı tələbatındakı transformasiyalar və texnoloji yeniliklər geyim sənayesinin inkişaf istiqamətlərinə ciddi təsir göstərmişdir. Dünyada ən sürətlə böyüyən sahələrdən biri olan moda sənayesi eyni zamanda ən çox resurs sərf edən və ətraf mühitə zərər yetirən sahələrdən biri kimi qiymətləndirilir. Su ehtiyatlarının tükənməsi torpaq çirklənməsi, kimyəvi tullantılar, mikroplastiklərin okeanlara daşınması, karbon emissiyasının artması kimi qlobal problemlər geyim dizaynında ekoloji mədəniyyətin formalaşmasını zəruri etmişdir. Bunun nəticəsində moda ekologiyası, dayanıqlı dizayn, dairəvi iqtisadiyyat, təmiz istehsal, biomateriallar, etik istehsal kimi yeni istiqamətlər müasir dizayn düşüncəsinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir.

Bu gün dizayner, istehlacı və istehlakçı üçbucağında tamamilə yeni yanaşma formalaşır: geyim artıq yalnız estetik görünüş və dəbli siluet demək deyil, onun istehsal mərhələsində istifadə edilən su, enerji, xammal, işçi əməyinin şəraiti və tullantıların idarə olunması məhsulun dəyərini müəyyən edən əsas göstəricilərdən sayılır. Sürətli modanın yaratdığı ekoloji və sosial fəsadlar dünyada çoxsaylı tədqiqatların, strategiyaların və konsepsiyaların meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Artıq əsas məqsəd daha çox məhsul istehsal etmək deyil, təbiətlə harmoniyada olan, uzunömürlü, zərərsiz və funksional geyim yaratmaqdır. Bu yanaşma müasir dizaynda həm yaradıcı təfəkkürü genişləndirir, həm də etik məsuliyyət tələb edən yeni standartlar formalaşdırır.

Müasir dövrdə modanın ekoloji yönümlü inkişafına təsir edən amillər çoxqatlıdır. Bunlara iqlim dəyişikliyi, təbii resursların azalması, tullantıların artması, ətraf mühitin qorunması ilə bağlı beynəlxalq tələblər, istehlakçıların ekoloji savadlılığının yüksəlməsi və məhsulun həyat dövrünə əsaslanan dizayn dizayn yanaşması daxildir. Xammal seçimi, lifin yetişdirilmə üsulu, kimyəvi boyaların tətbiqi, istehsal xəttində enerji istifadə qaydaları nəqliyyat prosesləri və sonda məhsulun utilizasiyası – bütün bütün bu mərhələlər ekologiyaya bir başa təsir göstərir. Bu təsirin azaldılması isə müasir geyim dizaynının əsas prioriteti kimi qəbul olunur.

Bundan başqa qlobal miqyasda davamlı modaya keçid yalnız texnoloji yeniliklər deyil, həm də sosial dəyərlər, etik istehsal prinsipləri və istehlak davranışını dəyişməsi ilə sıx bağlıdır. Məsuliyyətli istehlakçı modeli, yerli istehsalın dəstəklənməsi, təkrar emal və təkrar istifadə mədəniyyətinin güclənməsi dizaynerlərin qarşısında yeni yaradıcılıq imkanları açır. Biomühəndislik, 3D – çap texnologiyaları, nonomateriallar və rəqəmsal dizayn proqramları ekoloji təhlükəsiz geyim istehsalına təkan verən əsas innovasiyalardır.

Bütün bunlar göstərir ki, müasir geyim dizaynının yeni istiqamətləri yalnız formanın, kəsimin və rəngin yeniliyi üzərində qurulmur. Bu istiqamətlər ekoloji məsuliyyət, resursların səmərəli istifadəsi dizaynın sosial funksiyası və ətraf mühitə təsirin minimumlaşdırılması kimi fundamental prinsiplərə əsaslanır. Moda ekologiyası anlayışı artıq qlobal dizayn düşüncəsinin mərkəzinə yerləşmişdir və bu sahənin gələcək inkişafını müəyyən edən strateji mənbələrdən biri kimi çıxış edir.

Mövzunun aktuallığı. Müasir dövrdə geyim sənayesinin sürətli inkişafı ilə yanaşı, ekoloji problemlərin kəskinləşməsi bu sahədə yeni, dayanıqlı yanaşmaların zəruriliyini ortaya çıxarmışdır. Moda sənayesi dünyada su və enerji sərfiyyatına görə ən iri istehlakçı sahələrdən biri olmaqla yanaşı, ətraf mühitə atılan tullantıların və kimyəvi çirklənmənin əsas mənbələrindən biri hesab edilir. Bu səbəbdən moda ekologiyası və ekodizayn prinsiplərinin

öyrənilməsi, həmçinin onların müasir geyim dizaynına təsirinin araşdırılması qlobal miqyasda mühüm elmi-praktik əhəmiyyət kəsb edir.

Mövzunun aktuallığını artıran əsas amillərdən biri iqlim dəyişikliyi və resurs çatışmamazlığıdır.

Digər əhəmiyyətli faktor sürətli modanın yaratdığı tullantı probleminin böyüməsidir. Qısa müddətdə istifadə edilən, keyfiyyəti aşağı, tez sıradan çıxan paltarların dünya üzrə milyonlarla ton həcmində məişət tullantılarına çevrilməsi ekoloji böhranı dərinləşdirir. Bu proses təkrar emal, dairəvi moda və uzunömürlü dizayn kimi yeni istiqamətlərin aktuallığını artırır. Geyimin həyat dövrününuzadılması və resursun yenidən istifadəsi dizaynın əsas meyarlarından birinə çevrilir.

Eyni zamanda, mövzunun aktuallığını formalaşdıran mühüm amillərdən biri də istehlakçı davranışında baş verən dəyişikliklərdir. Müasir istehlakçı təkəcə dəbli görünüşə deyil, məhsulun istehsal prosesinin şəffaflığına, ekologiyaya vurulan təsirinə, sosial-etik dəyərlərə daha çox diqqət yetirir. Bu dəyişiklik moda sənayesində ekoloji etiketlər, təkrar emal sertifikatları, ekoloji təmiz texnologiyalar kimi anlayışların aktuallaşmasına gətirib çıxarmışdır.

Mövzunun aktuallığını artıran digər vacib istiqamətlərdən biri də rəqəmsal texnologiyaların və innovasiyaların moda dizaynına inteqrasiyasıdır. 3D-çap, virtual prototipləşdirmə, rəqəmsal kolleksiya hazırlığı, süni intellektləmaterial analizləri fiziki tullantıları azaltmaqla yanaşı, istehsal prosesini daha ekoloji və səmərəli edir. Bu texnologiyalar vasitəsilə dizaynerlər həm xammal sərfini azaldır, həm də daha təmiz istehsal modelinə keçid imkanı qazanırlar.

Beləliklə, moda ekologiyası və ətraf mühit amillərinin geyim dizaynına təsirinin geniş təhlili müasir dövrdə həm praktiki, həm sosial, həm də iqtisadi baxımdan son dərəcə aktualdır. Bu aktuallıq texnoloji inkişaf, ekoloji təhlükəsizlik, resursların qorunması istehlakçı tələbatı və sənayenin gələcək inkişaf istiqamətləri ilə birbaşa əlaqəlidir. Mövzuya dair kompleks araşdırma aparılması isə müasir geyim dizaynının daha məsuliyyətli və davamlı şəkildə formalaşmasına elmi əsas yaradır.

Materiallar və müzakirələr. Müasir dövrdə moda sənayesi yalnız geyim istehsalı və estetik görünüş yaratmaqla məhdudlaşmır, eyni zamanda ekologiya, ətraf mühitin mühafizəsi, resursların düzgün idarə edilməsi və sosial məsuliyyət kimi mühüm amilləri də özündə birləşdirir. Qlobal ekoloji problemlərin artması, iqlim dəyişikliyinə güclənməsi və təbii resursların tükənməsi nəticəsində geyim dizaynı tamamilə yeni istiqamətlər üzrə inkişaf edir. Bu yeni istiqamətlərin mərkəzində ekoloji yanaşma, davamlı dizayn, etik istehsal, innovativ texnologiyalar və iqtisadi baxımdan səmərəli çödel dayanır. Moda sənayesi bu gün dizaynın

ən böyük çirkləndirici sahələrindən biri hesab olunur. Tekstil tullantılarının hər il milyonlarla tonla artması, sintetik materialların parçalanmasının yüzillərlə davam etməsi, boyama proseslərində istifadə edilən kimyəvi maddələrin çayların çirklənməsinə səbəb olması və su sərfiyyatının normadan dəfələrlə çox olması sənayenin ən ciddi ekoloji problemləridir.

Yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq moda sənayesində davamlılıq anlayışı formalaşmışdır. Davamlı moda dizaynında əsas məqsəd həm estetik, həm funksional, həm də ekoloji baxımdan məsuliyyətli geyim istehsalıdır. Bu istiqamətdə xammal seçimi, hazırlıq prosesi, istehsal mərhələsi, satış və istifadə dövrü, həmçinin məhsulun tullantı kimi idarə olunması xüsusilə diqqətdə saxlanılır. Müasir dizaynda geniş tətbiq olunan ekoloji materiallara üzvi pambıq, kətan, bambuk, təbii ipək, ananas lifindən hazırlanan Pinatex, göbələk dərisi və təbii boyalar daxildir. Bu materiallar təbii mənşəli olduğu üçün insan sağlamlığına zərər vermir və texnoloji cəhətdən yüksək davamlılığa malikdir. Moda sənayesinin sürətli inkişafına təsir edən əsas amillərdən biri texnologiyadır.

Ekologiyanın və ətraf mühitin geyim dizaynına təsiri təkcə istehsal prosesində deyil, həm də geyimlərin funksionallığında özünü göstərir. İqlim dəyişiklikləri səbəbindən daha yüngül, nəfəsalan, temperaturu tənzimləyən, nəmişlik udan və quruyan materiallara ehtiyac artır.

Urbanizasiyavə şəhər mühitinin inkişafı isə minimalizmə, funksional geyimlərə, rahat kəsimlərə və çoxfunksiyalı modellərə üstünlüyün yaranmasına səbəb olur. Müasir geyimlər yalnız görünüş deyil, həm də istifadə rahatlığı, adaptasiya qabiliyyəti və uzunömürlülük baxımdan dəyərləndirilir. Sosial məsuliyyət də müasir moda dizaynında mühüm amildir. Etik istehsal anlayışı brendlərin işçi hüquqlarının qorunmasını, təhlükəsiz iş şəraitini təmin etməsini, uşaqların əməyindən istifadə etməsini və istehsal prosesində şəffaflıq yaratmasını tələb edir.

Eko-dizayn və modelləşdirmə prosesində dizaynerin vəzifəsi həm material sərfini azaltmaq, həm də geyimin funksionallığını artırmaqdır. Bunun üçün minimal konstruksiya, modul dizayn, az tikiş xətti, təmiri asan olan formalar və yüngül materiallardan istifadə üstünlük təşkil edir. Geyimin uzun müddət istifadəyə uyğun olması həm istifadəçinin iqtisadiyyatına, həm də planetin ekoloji balansına müsbət təsir göstərir. Moda artıq yalnız gözəllik yaratmaq deyil, həm də planetin gələcəyini qorumaq, məsuliyyətli istehlakı təşviq etmək və insan-mühit harmoniyasını dəstəkləmək kimi funksiyalar daşıyır. Bu səbəbdən müasir dizayner yalnız estetik forma yaradan deyil, eyni zamanda ekoloji düşüncə tərzini formalaşdıran yaradıcı mütəfəkkir kimi çıxış edir.

Müasir geyim dizaynı yeni istiqamətlərində texnologiya ilə inteqrasiya önəmli yer tutur. Smart geyimlər, yəni temperatur və nəmliyi tənzimləyən, idman performansını ölçən və

bəzək kommunikasiya funksiyasına malik geyimlər dizaynerlərin əsas diqqət mərkəzindədir. Müasir dizaynerlər milli ornamentlərdən və ənənəvi tikiş texnikalarından istifadə edərək həm mədəni, həm də ekoloji mesaj daşıyan kolleksiyalar yaradırlar. Moda və ekologiya əlaqəsi getdikcə önəmli mövzuya çevrilir. Davamlı moda prinsipləri tullantıları azaltmaq və ekoloji izləri minimuma endirmək məqsədi daşıyır.

Moda və etik istehsal məsələsi də müzakirə mövzusu kimi qalır. Geyim istehsalçıları əmək hüquqlarını qoruyaraq ekoloji standartlara riayət etməlidirlər. Texnologiyanın rolu önəmlidir; virtual geyimlər və 3D modelləmə fiziki istehsalı azaldaraq ekoloji izləri minimuma endirir. Gələcək trendlər bio-fashion istiqamətində inkişaf edir. Bu sahədə təbii bioloji materiallardan hazırlanan geyimlər ətraf mühitlə inteqrasiya olunmuş, həm estetik, həm ekoloji dəyər daşıyan məhsullar təqdim edir. Müasir geyim dizaynı beləliklə həm funksionallığı, həm estetikanı, həm də ekoloji məsuliyyəti özündə birləşdirən kompleks bir sahəyə çevrilmiş olur.

Nəticə. Müasir geyim dizaynının inkişafı göstərir ki, bu sahə artıq sadəcə estetika və modanı ifadə edən bir platforma olmaqla kifayətlənmir, həm də ekoloji və sosial məsuliyyəti ön plana çıxaran bir yönə malikdir.

Davamlı moda və ekoloji yanaşmalar, parça seçimində təbii liflərin və təkrar emal edilmiş materialların istifadəsi, boyama proseslərində az enerji və su sərfiyyatı ilə yanaşı, istehsalın sosial məsuliyyətini də ön plana çıxarır. İqlim dəyişikliyi və təbii resursların məhdudluğu dizaynerləri funksional və çevik geyimlər yaratmağa sövq edir. İsti iqlimlər üçün nəfəs alan yüngül parçalar soyuq bölgələr üçün isə izolyasiyaedici materiallar dizaynda funksionallığın vacib elementlərinə çevrilir.

Ətraf mühit və istehlakçı davranışının təsiri ilə moda sənayesində etik istehsal, əmək hüquqlarına hörmət və ekoloji standartlara riayət getdikcə daha vacib olur. Bu isə göstərir ki, moda sənayesi gələcəkdə həm yaradıcılıq, həm ekoloji balans, həm də sosial məsuliyyət baxımından daha inteqrativ və davamlı bir platforma olaraq fəaliyyət göstərəcək.

ANALYSIS OF FASHION, ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL FACTORS IN NEW DIRECTIONS OF CONTEMPORARY CLOTHING DESIGN

Aliyev Shakir Rustam
Azerbaijan Technological University
Associate Professor of the Department of Light Industry Engineering and Design, PhD.
E-mail: shakiraliyev@atu.edu.az

Akhundova Gulshan Fazil gizi
Azerbaijan Technological University
Master

UDC 677.52

SUMMARY

This study analysed the interaction between fashion, environmental thinking and environmental factors in the development of contemporary clothing design. As a result of globalisation and increased industrialisation, the fashion industry's impact on the environment has intensified, leading to the emergence of the concept of environmental responsibility in design. Contemporary designers favour principles such as sustainability, recycling, and the use of natural and environmentally friendly materials in clothing production.

Eco-friendly fashion combines not only aesthetic values but also principles of social and environmental responsibility. This approach involves the introduction of innovative technologies in clothing design, changes in consumer behaviour, and the formation of new creative trends aimed at preserving the ecosystem.

Keywords: fashion, clothing design, eco-design, eco-friendly materials, environment, aesthetics, sustainable development.

АНАЛИЗ МОДЫ, ЭКОЛОГИИ И ФАКТОРОВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В НОВЫХ НАПРАВЛЕНИЯХ СОВРЕМЕННОГО ДИЗАЙНА ОДЕЖДЫ

Алиев Шакир Рустам оглы
Азербайджанский Технологический Университет
Доцент кафедры, Инженерии и дизайна легкой промышленности, д.ф.тех.
Эл.почта: shakiraliyev@atu.edu.az

Ахундова Гульшан Фазиль кызы
Азербайджанский Технологический Университет
Магистр

УДК 677.52

РЕЗЮМЕ

В этом исследовании было проанализировано взаимодействие моды, экологического мышления и факторов окружающей среды в развитии современного дизайна одежды. В результате глобализации и усиления индустриализации усилилось воздействие индустрии моды на окружающую среду, что привело к актуализации понятия экологической ответственности в сфере дизайна. Современные дизайнеры отдают предпочтение таким принципам в производстве одежды, как экологичность, переработка, использование натуральных и экологически чистых материалов.

Экологическая мода сочетает в себе не только эстетические ценности, но и принципы социальной и экологической ответственности. Такой подход предусматривает внедрение инновационных технологий в дизайн одежды, изменение поведения потребителей и формирование новых творческих направлений, направленных на сохранение экосистемы.

Ключевые слова: мода, дизайн одежды, экодизайн, экологические материалы, окружающая среда, эстетика, устойчивое развитие.

Ədəbiyyat siyahısı

1. S. Əliyeva, Ekoloji moda və davamlı dizayn prinsipləri. Bakı, Elm və Təhsil nəşriyyatı. 2022-108səh.
2. F.Rəhimov, Tekstil sənayesində innovativ texnologiyalar və ekoloji problemlər. Bakı, 2020-167-səh
3. S. Əhmədova, Geyim dizaynında müasir istiqamətlər və ekoloji yanaşmalar. Bakı, Elm nəşriyyatı. 2022-194səh.
4. R. Məmmədov, Tekstil və moda sənayesində ekoloji problemlər və dairəvi iqtisadiyyat yanaşması. Bakı. İqtisadi Araşdırmalar Mərkəzi, 2019-səh. 228.
5. S. Rzayeva, Azərbaycan moda sənayesinin inkişaf tendensiyaları və ekoloji yanaşmalar. Bakı. İncəsənət və Dizayn Araşdırmaları. 2022-səh.193.
6. A. Hacıyeva, Müasir tekstil texnologiyaları və onların ekoloji aspektləri. Bakı. Texnologiya və Dizayn Elmi yurnalı. 2019.səh.179.